

Dariusz Magier¹

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

dariusz.magier@uph.edu.pl

Stosunek milicjantów powiatu radzyńskiego do komunizmu i Związku Sowieckiego na początku 1946 roku

The attitude of militia force from Radzyń Podlaski poviat towards communism and the Soviet Union in early 1946

Abstract

This monograph outlines the history of recruiting personnel into the Citizens' Militia ranks – a communist formation of public order and security – in the poviat of Radzyń Podlaski. The research aims at analysing attitudes of the Poviat Headquarters militia force and its local stations in the area towards the two main elements responsible for post-war transformations in Poland, namely the communist system and Soviet Union. The primary source of this dissertation are descriptions of militia personnel drawn up by the poviat secretary of the Polish Workers' Party in Radzyń Podlaski at the beginning of 1946.

Keywords: Citizens' Militia, MO, communism, PPR, Polish Workers' Party, Radzyń Podlaski, USSR, Soviet Union

Streszczenie

Artykuł jest przyczynkiem do historii formowania się kadry Milicji Obywatelskiej – komunistycznej formacji porządku i bezpieczeństwa publicznego – w powiecie Radzyń Podlaski. Celem badawczym jest analiza nastawienia funkcjonariuszy Komendy Powiatowej i posterunków gminnych MO w powiecie radzyńskim do dwóch głównych elementów odpowiedzialnych za powojenne przemiany w Polsce: ustroju komunistycznego i Związku Sowieckiego. Podstawą źródłową rozważań są charakterystyki kadry milicyjnej sporządzone przez sekretarza powiatowego Polskiej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim na początku 1946 roku.

Słowa kluczowe: Milicja Obywatelska, MO, komunizm, Polska Partia Robotnicza, PPR, Radzyń Podlaski, ZSRR, Związek Sowiecki

Dziejów Milicji Obywatelskiej w powiecie radzyńskim w okresie budowy zrębów państwa komunistycznego po II wojnie światowej dotyczyły dotychczas tylko publikacje Andrzeja Jaremeka² i Jacka Romanka³. Zarysowały one historię powstania formacji i kształtowania się jej kadry, zwłaszcza kierowniczej. Niniejszy artykuł jest ich uzupełnieniem w

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9367-7448>.

² A. Jaremek, *Aparat ochrony porządku publicznego w powiecie radzyńskim w latach 1944-1948*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 3, 2005, s. 136-143.

³ J. Romanek, *Kadra kierownicza radzyńskiej Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w latach 1944-1946*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 10, 2012, s. 67-91.

wąskim zakresie charakterystyki kadry milicyjnej w szczególnym okresie przełomu 1945 i 1946 r. Chodzi o dość istotny w ówczesnej sytuacji stosunek milicjantów do ustroju i Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich⁴. Celem badawczym artykułu jest zatem analiza nastawienia funkcjonariuszy MO w powiecie radzyńskim do dwóch głównych elementów odpowiedzialnych za powojenne przemiany w Polsce na podstawie charakterystyki kadry milicyjnej sporządzonej przez sekretarza powiatowego Polskiej Partii Robotniczej.

Komendę Powiatową MO w Radzynie Podlaskim powołano 24 lipca 1944 r. w oparciu o postanowienia Manifestu PKWN, a zorganizowano ją na początku sierpnia⁵. Na jej czele stanął Mikołaj Meluch i pełnił tę funkcję do końca roku⁶. Komendantem powiatowym w okresie, na którym koncentruje się niniejszy artykuł, był Stanisław Warzęchowski⁷. Do walki z podziemiem niepodległościowym, przeciwko któremu również MO prowadziła szeroko zakrojone działania, wiosną 1945 r. przy KP MO w Radzynie Podlaskim utworzono Pluton Operacyjny, którego komendantem został Jan Wojciechowski⁸, i funkcję tę pełnił także na przełomie lat 1945-1946.

Upolitycznienie MO wpisane było w jej ustrój, gdyż w politykę werbunkową angażowały się struktury powiatowe PPR nadzorowane przez Komendę Wojewódzką MO. „Sekretarz powiatowy PPR wydawał w tym celu polecenia instruktorom partyjnym, aby ci werbowali nowe osoby do pracy w MO”⁹. Elementem kontrolnym ze strony partii komunistycznej był nadzór polityczny oraz komórka PPR w Komendzie Powiatowej. Ten pierwszy zapewniać miał zastępcę komendanta powiatowego ds. polityczno-wychowawczych, którą to funkcję w pierwszych latach pełnili Ryszard Kowalski, a w omawianym w niniejszym artykule okresie Roman Jakubowski¹⁰. Z kolei koła PPR funkcjonowały przy Komendzie Powiatowej oraz niektórych posterunkach gminnych i w tym okresie zrzeszały 75 członków, czyli ponad połowę ogółu funkcjonariuszy w powiecie radzyńskim¹¹.

W założeniu MO miała to być formacją nowego typu, odpowiadającą instalowanemu ustrojowi wzorowanemu na sowieckiej matrycy¹². W pierwszych powojennych latach urzeczywistnienie tego ideału było jednak niemożliwe z powodu braku odpowiedniej ilości zwolenników PKWN i zmian, które przynosił. Sprawdzeni członkowie przedwojennej Komunistycznej Partii Polski i Armii Ludowej, tacy np. jak Jan Gil¹³ (zob. *Aneks* poz. 27) czy

⁴ W dalszej części artykułu używam najbardziej rozpowszechnionego skrótu państwa: ZSRR.

⁵ A. Jaremek, op. cit., s. 136; J. Romanek, op. cit., s. 72.

⁶ W. Charczuk, Mikołaj Meluch – *kat podlaskiego podziemia niepodległościowego 1945-1946*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 7, 2009, s. 167-173; J. Romanek, op. cit., s. 69-70.

⁷ A. Jaremek, op. cit. s. 136.

⁸ W omawianej dokumentacji błędnie zapisany jako Stanisław (zob. *Aneks* poz. 109), Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska 1944-1948*, Warszawa 1988, s. 126; A. Jaremek, op. cit., s. 137 i 140.

⁹ A. Jaremek, op. cit., s. 138.

¹⁰ Z założenia ludzie ci mieli posiadać pełne zaufanie komunistów i rzeczywiście tak było, *Ibidem*, s. 137.

¹¹ *Ibidem*, s. 138.

¹² Okólnik KO PPR w Lublinie z 14.08.1944 r. zalecał był „kadre kierowniczą milicji stanowiły osoby wywodzące się z Armii Ludowej, natomiast jej członkami zostawały osoby politycznie oddane sprawie »walki o władzę mas pracujących«. Zalecając jednocześnie szczegółowe sprawdzanie życiorysów wszystkich kandydatów do tej formacji”, J. Romanek, op. cit., s. 69.

¹³ *Ibidem*, s. 78, przyp. 41.

Jan Melaniuk¹⁴ (zob. *Aneks* poz. 63), byli zbyt nieliczni, by obsadzić struktury MO, wystarczyło ich jedynie do części stanowisk w komendach wojewódzkich i powiatowych. Z tego punktu widzenia nie dziwi pewien „liberalizm” władzy komunistycznej pierwszych dwóch lat instalowania nowego ustroju, która do reszty stanowisk w MO musiała dopuścić osoby przypadkowe, z przestępczego półświatka, a nawet przedstawiciele podziemia niepodległościowego. W rzeczywistości braku kadr do nowej formacji przyjmowano praktycznie wszystkich, którzy się zgłosili¹⁵. W konsekwencji część posterunków, zwłaszcza gminnych, została obsadzona przez żołnierzy Batalionów Chłopskich i znajdującej się nadal w konspiracji Armii Krajowej, którzy traktowali ten krok jako naturalną kontynuację partyzanckiej działalności¹⁶. W ten sposób struktura wewnętrzna MO również stawała się polem walki między podziemiem niepodległościowym a zwolennikami nowej władzy, w której przedstawiciele podziemia w pierwszym okresie mieli znaczną przewagę z racji społecznego poparcia, zdolności intelektualnych i lepszego uzbrojenia. W ciągu 1945 i 1946 r. zdarzało się, że do aresztu za współdziałanie z podziemiem, przyzwalania na składanie broni czy udział w rozbrajaniu posterunków trafiali nawet komendanci posterunków¹⁷. Skłaniało to władze wojewódzkie milicji w Lublinie do konstatacji, że MO „w całym województwie jest AK-owska”¹⁸.

Opanowanie posterunków przez funkcjonariuszy związanych z podziemiem niepodległościowym stało się powodem działań naprawczych realizowanych już od jesieni 1944 r., kiedy to Komitet Centralny PPR wydał uchwałę dotyczącą selekcji w szeregach milicji¹⁹, będącą podstawą działań Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i Komendy Głównej MO²⁰. Latem 1945 r. również Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie zintensyfikował przedsięwzięcia, które miały na celu oczyszczenie milicji z „faszystowskich elementów”, a zadanie to złożono na barki powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego. Kolejnym krokiem miało być wyeliminowanie z kadry MO funkcjonariuszy zdemoralizowanych, pijaków i trudniących się pospolicym bandytyzmem, co było dniem powszednim radzyńskiej milicji²¹.

Pomimo nieustannej weryfikacji kadr przeprowadzanych w 1945 r., jeszcze w grudniu tego roku szef PUBP w Radzynie Podlaskim raportował, iż milicja nie zwalcza grup politycznych, a sami milicjanci wielokrotnie współpracują z podziemiem. Idące za raportem analizy informowały o postępującym w radzyńskiej komendzie powiatowej rozkładzie organizacyjnym i dyscyplinarnym²². Jeszcze jesienią 1946 r. posterunki MO nie wykazy-

¹⁴ Ibidem, s. 77, przyp. 35.

¹⁵ T. Pączek, *Weryfikacja funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej w powiecie słupskim w latach 1945-1949*, [w:] *Między I a IV Rzeczpospolitą. Z dziejów lustracji na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, pod red. M. Korybut-Marciniak i P. Majera, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski Olsztyn 2009, s. 167.

¹⁶ J. Romanek, op. cit., s. 68-71.

¹⁷ Ibidem, s. 79.

¹⁸ Ibidem, s. 82.

¹⁹ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944-1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004, s. 59; T. Pączek, op. cit., s. 169.

²⁰ P. Majer, op. cit., s. 65; T. Pączek, op. cit., s. 169 i 172.

²¹ J. Romanek, op. cit., s. 82-83.

²² Ibidem, 85.

wały żadnej działalności, mobilna sytuacja sprawiała, że okresowo część z nich nie była nawet obsadzona personelem²³, a ten, który istniał – jak zauważał szef PUBP w Radzynie Podlaskim – „więcej współpracuje z wrogim elementem jak z K[o]m[en]da[n]tem Pow[iatowym] MO”²⁴. Okres głównych czystek w powiecie radzyńskim zamyka rok 1946, kiedy to „usunięto z szeregów MO zdecydowaną większość funkcjonariuszy politycznie i moralnie nieodpowiadających przyjętym wymaganiom, formując jej skład zgodnie z założeniami pożądanymi przez władzę”²⁵.

W nurcie weryfikacji kadr milicyjnych należy umieścić również dokumenty zawierające charakterystyki milicjantów KP MO w Radzynie Podlaskim i posterunków gminnych jej podległych, przechowywane (tymczasowo²⁶) w Archiwum Państwowym Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim w zespole archiwalnym Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim, w jednostce archiwalnej sygn. 268. Charakterystyka funkcjonariuszy została przeprowadzona w dniach 28-29 stycznia 1946 r. przez członka Komitetu Powiatowego PPR w Radzynie Podlaskim (podpis nieczytelny) na gotowym formularzu wydrukowanym przez Drukarnię Estetyczną (dawniej Ziemiańską²⁷) w Lublinie. Nadruk przewidziany dla podpisującego: „Podpis Kierownika Urzędu” sugeruje, że prawdopodobnie charakterystykę miał przeprowadzać kierownik miejscowego PUBP w ramach jednej z akcji weryfikacyjnych. Nie znaleziono odpowiedzi na pytanie, dlaczego zajmował się tym sekretarz partii komunistycznej. Formularz miał postać kartki formatu A4 zatytułowanego: „Charakterystyka”. Pod tytułem pozostawiono miejsce na wpisanie stopnia służbowego funkcjonariusza, nazwiska i imienia, przydziału służbowego oraz pełnionej funkcji. Sposób jego wykorzystania sugerowała adnotacja „Ścisłe tajne” Na obu stronach podano najważniejsze cechy społeczno-polityczne, jakie mogły opisywać osoby poddawane charakterystyce, takie jak:

1. Świadomość polityczna.
2. Aktywność społeczno-polityczna.
3. Zachowanie tajemnicy służbowej.
4. Środowisko w jakim obcuje.
5. Stosunek do istniejącego ustroju.
6. Stosunek do ZSRR.
7. Stosunek do innych sojuszników.
8. Poczucie odpowiedzialności.
9. Doświadczenie życiowe.
10. Znajomość swoich obowiązków.

²³ Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie (dalej: OIPN Lublin), Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Lublinie [1944] 1983-1990 (dalej: WUSW Lublin), sygn. Lu-036/9, s. 49.

²⁴ Ibidem, s. 128.

²⁵ J. Romanek, op. cit., s. 68.

²⁶ Jednostka archiwalna, zgodnie z zasadą proveniencji, powinna oczywiście wchodzić w skład zespołu archiwalnego Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim, przechowywanego obecnie w Archiwum Państwowym w Lublinie, gdzie po opracowaniu niewątpliwie się znajdzie.

²⁷ P. Gdula, *Drukarstwo lubelskie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio F, vol. VIII, 2 1953, s. 88.

11. Wyniki pracy.
12. Moralne zachowanie się.
13. Zachowanie się pod względem etycznym.
14. Nałogi.
15. Stosunek do przełożonych.
16. Stosunek do kolegów.
17. Stosunek do podwładnych.
18. Stosunek do interesantów.
19. Gdzie przebywał i co robił podczas okupacji niemieckiej.

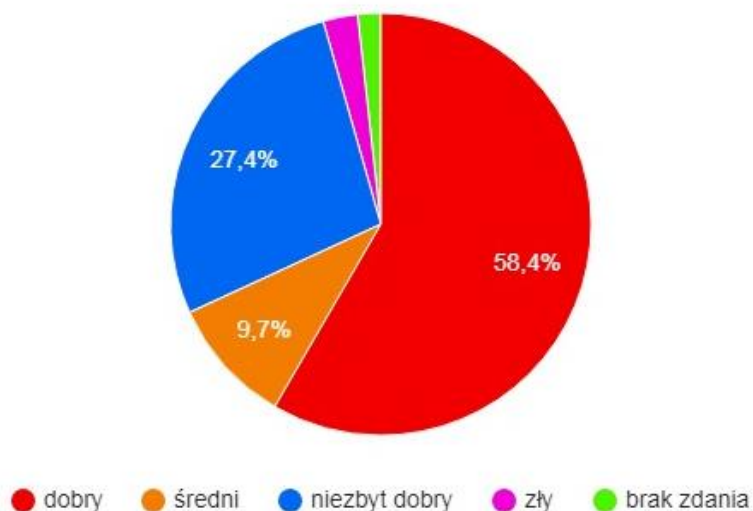
Odpowiedzi obejmują oceny poszczególnych cech danej osoby oraz ewentualne uwagi. Minimalna ilość pozostawionego na nie miejsca w formularzu oznaczała, że miały być (i są) one bardzo lapidarne jedno-, dwu- lub trzywyrazowe.

Poza zagadnieniami piątym i szóstym, sugerującymi, jaki był polityczny wymóg do pełnienia zawodu milicjanta w kraju, pozostałe można by uznać za oczywiste w ramach obiektywnej oceny kadr danego systemu organizacyjnego. W warunkach budowy komunizmu *de facto* każde z nich mogło stanowić istotną informację o przydatności danej jednostki dla systemu. Punkt dotyczący ustroju opiniował stosunek do przekształceń w formule stosunków społeczno-politycznych, za którymi stały rządy komunistów, realizowane poprzez instalowanie dyktatury jednej partii i ideologii pod hasłem „demokratyzacji”, pacyfikację opozycji politycznej i podziemia niepodległościowego, wprowadzanie totalitarnych rozwiązań rodem z ZSRR, słowem to wszystko co dziś określamy trafnym mianem sowietyzacji. Punkt odnoszący się do Związku Sowieckiego dotyczył z kolei stosunku do państwowości, która ten ustrój legitymizowała i ochraniała go swoimi siłami przymusu.

Charakterystyka obejmuje 113 funkcjonariuszy Komendy Powiatowej MO w Radzynie Podlaskim (14 + 7 członków plutonu operacyjnego) i posterunków gminnych. Oznacza to ponad 82 proc. ogółu ówczesnych funkcjonariuszy MO w powiecie radzyńskim²⁸ i stanowi wielkość reprezentatywną dla badań statystycznych. Opinie zamieszczone w charakterystykach zostały sklasyfikowane i podzielone na cztery kategorie odpowiadające stosunkowi poszczególnych osób do ustroju i ZSRR:

- dobry (ale także: „przychylny”; „na ogół przychylny”; „bardzo dobry”);
- średni (tak w niniejszym tekście określony został stosunek wskazywany jako: „możliwy”; „obojętny”; „nic nie zauważono”; „całkiem dobry też nie jest”; „mało się wypowiada”; „na ustrój on nie zważa”; „wszystko mu jedno w jakim ustroju żyje”).
- niezbyt dobry („nie bardzo dobry”; „nieprzychylny”; „nie bardzo przychylny”; „lekceważący”; „jest wątpliwość, iż niezupełnie dobry”; „nieprzychylny”; „nie bardzo zły”).
- zły / wrogi (także np.: „wypowiada się bardzo wrogo”).

²⁸ Po reorganizacji struktur MO przeprowadzonej w grudniu 1945 r. ogólna liczba funkcjonariuszy w powiecie radzyńskim wynosiła 137. J. Romanek, op. cit., s. 76.

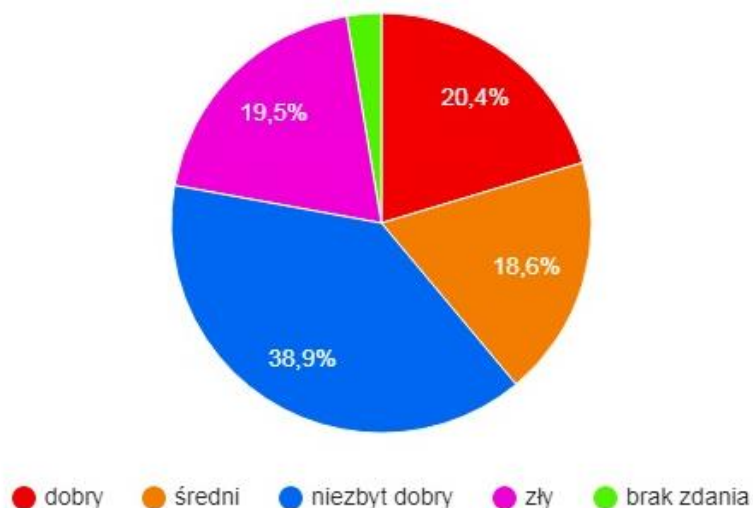
Wykres 1. Stosunek milicjantów powiatu radzyńskiego do ustroju komunistycznego. Stan na styczeń 1946 r. Analiza własna na podstawie: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim (dalej: APLOR), Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim (dalej: KP PZPR Radzyń), sygn. 268.

Komentarza wymaga wyłaniające się z analizy charakterystyk funkcjonariuszy „bijącego serca Partii”²⁹ zjawisko oddzielania stosunku do ustroju od stosunku do ZSRR. Przyzwyczajonych do obrazu milicjanta z późniejszego okresu dziejów PRL, ideowego komunisty, najczęściej członka Polskiej Partii Robotniczej/Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i najwierniejszego jej zwolennika, dla którego Związek Sowiecki jest prawdziwą ojczyzną³⁰, opinie radzyńskich funkcjonariuszy z przełomu 1945 i 1946 r. będą zaskoczeniem³¹. Okazuje się bowiem, że ponad 30 proc. ogółu funkcjonariuszy MO, którzy pracowali wówczas w strukturach poddających Polaków przyspieszonej rewolucji pod dyktando Moskwy, miało do ordynowanego im ustroju stosunek „niezbyt dobry” (ponad 27 proc.) oraz wręcz „zły/wrogi” (4 proc.). Jeszcze bardziej wyraziście wygląda to odnośnie stosunku do Związku Sowieckiego. Pozytywne uczucia do ZSRR sygnalizowało niepełna 40 proc. milicjantów, reszta odnosiła się doń niechętnie (przy zaledwie 3 proc. braku zdania odnośnie tej kwestii). Co ciekawe, ówcześni funkcjonariusze wyraźnie oddzielali przychylność dla ustroju wprowadzanego pod osłoną Armii Czerwonej od przychylności do Sowietów. Nawet ci, którzy akceptowali ustrój, wielokroć (26 proc. ogółu) do Związku Sowieckiego stosunek mieli już mało entuzjastyczny lub wręcz wrogi.

²⁹ Określenie organów bezpieczeństwa PRL za tytułem publikacji: A. K. Kunert, „*Bijące serce partii*”. *Dzienniki Personalne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1945-1947*, Warszawa 2001.

³⁰ Nawiązanie do słynnych słów Mieczysława Mocзара, związanego z Ministerstwem Bezpieczeństwa Publicznego a potem Ministerstwem Spraw Wewnętrznych: „Dla nas, partyjniaków, Związek Radziecki jest ojczyzną”, B. Marzec, *Mieczysław Moczar*, „Najnowsza historia Polaków. Oblicza PRL”, nr 7, 2007, s. 12.

³¹ Zjawisko negatywnych uczuć milicjantów w stosunku do ZSRR i Armii Czerwonej zostało zauważone przez badaczy już wcześniej, zob. M. Zaremba, *Milicja Oprychów*, „Polityka” nr 47 (2834), 2011, s. 63.

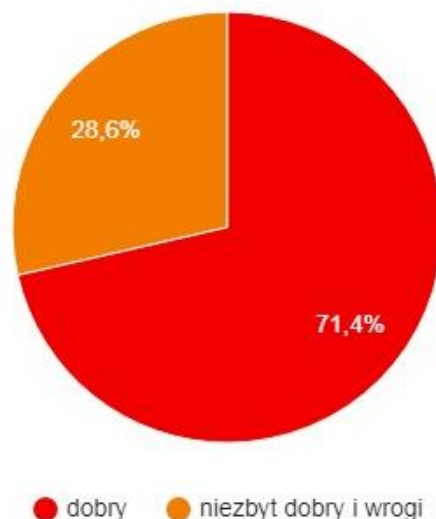
Wykres 2. Stosunek milicjantów powiatu radzyńskiego do Związku Sowieckiego. Stan na styczeń 1946 r. Analiza własna na podstawie: APLOR, KP PZPR Radzyń, sygn. 268.

Najpozytywniej do ustroju usposobione placówki MO na terenie powiatu to posterunki w Szóstce (100 proc. załogi), Misiach (75 proc.) i Wohyniu (13 proc.). Najbardziej niechętnie w Suchowoli, Tłuścju (całe załogi), Zahajkach (67 proc.), Białej, Komarówce i Międzyrzeczu (po 60 proc.). Wrogo nastawione do Sowietów były całe załogi posterunków MO w Jabłoni, Kąkolewnicy, Komarówce, Tłuścju i Zahajkach a nawet w Misiach, którego funkcjonariuszy uznano przecieź w większości za zwolenników komunizmu. Nie lepiej pod tym względem było na posterunku w Brzozowym Kącie (83 proc. wrogo usposobionych) i Międzyrzeczu Podlaskim (73 proc.). Nie było zatem większej różnicy pod tym względem między posterunkami wiejskimi i miejskimi. Także Komenda Powiatowa nie mogła tu świecić przykładem, wśród zwolenników ustroju było zaledwie nieco ponad 60 proc. jej funkcjonariuszy, przy tym ponad połowa żywiła niechętnie uczucia do ZSRR.

Ciekawe jest również porównanie z powyższymi wynikami stosunku do komunizmu i Sowietów kadry kierowniczej radzyńskiej MO, czyli komendantów KP MO w Radzynie Podlaskim, komendantów posterunków i ich zastępców oraz komendanta Plutonu Operacyjnego MO. Większość kadry dowódczej (ponad 71 proc.) zaliczono do zwolenników nowego ustroju, ale niemal 30-procentowa grupa niechętnych i wrogich mu musiała niepokoić partię komunistyczną, tym bardziej, że ponad połowa wszystkich (57 proc) była źle i wrogo nastawiona do kraju będącego jego gwarantem i jedynym narzędziem utrzymującym władzę komunistów.

Jako najbardziej gorliwych zwolenników ustroju i ZSRR wskazano plut. Jana Gila – komendanta Posterunku w Radzynie Podlaskim (zob. *Aneks*, poz. 27), ppor. Stanisława Warzęchowskiego – komendanta KP MO (zob. *Aneks*, poz. 103), plut. Henryka Lato – komendanta Posterunku w Międzyrzeczu Podlaskim (zob. *Aneks*, poz. 54), i jego zastępcę kpr. Jana Melaniuka (zob. *Aneks*, poz. 63), kpr. Mieczysława Jerzynę – komendanta Posterunku w Białej (zob. *Aneks*, poz. 37), kpr. Jana Wilka – komendanta posterunku w

Szóstce (zob. *Aneks*, poz. 107), szer. Czesława Welikana – komendanta Posterunku w Wohyniu (zob. *Aneks*, poz. 104).

Wykres 3. Stosunek kadry kierowniczej MO w powiecie radzyńskim do ustroju komunistycznego. Stan na styczeń 1946 r. Analiza własna na podstawie: APLOR, KP PZPR Radzyń, sygn. 268.

Przykładami przedstawicieli kadry kierowniczej dobrze ustosunkowanej do ustroju wprowadzanego po 1944 r. a niechętnie i wrogo nastawionej do Sowietów mogą być: sierż. Antoni Kowalczyk – komendant Posterunku w Brzozowym Kącie (zob. *Aneks*, poz. 45), szer. Franciszek Narojek – komendant Posterunku w Kąkolewnicy (zob. *Aneks*, poz. 69), kpr. Franciszek Biernacki – z-ca komendanta Posterunku w Misiach (zob. *Aneks*, poz. 1), szer. Stanisław Steciuk – komendant Posterunku w Żerocinie (zob. *Aneks*, poz. 97) i sierż. Jan Wojciechowski – dowódca Plutonu Operacyjnego KP (zob. *Aneks*, poz. 109).

Niechętni komunizmowi i wrogo nastawieni do ZSRR byli z kolei komendant i jego zastępca z Posterunku w Suchowoli (plut. Jan Dobrowolski³² i plut. Kazimierz Sekuła³³), komendant Posterunku w Milanowie (plut. Władysław Czapski³⁴), komendant Posterunku w Komarówce (kpr. Józef Karpiuk³⁵) oraz z-ca komendanta Posterunku w Żerocinie (szer. Jan Grzeszczuk³⁶). Co ciekawe, jako niechętnego zarówno ustrojowi jak i Sowietom odnotowano chor. Romana Jakubowskiego, z-cę komendanta KP MO ds. polityczno-wychowawczych (sic!) (zob. *Aneks*, poz. 34).

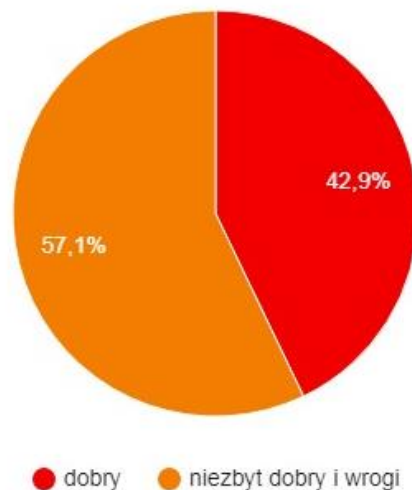
³² Zob. *Aneks*, poz. 16.

³³ Zob. *Aneks*, poz. 90.

³⁴ Zob. *Aneks*, poz. 11.

³⁵ Zob. *Aneks*, poz. 40.

³⁶ Zob. *Aneks*, poz. 28.

Wykres 4. Stosunek kadry kierowniczej MO w powiecie radzyńskim do ZSRR. Stan na styczeń 1946 r. Analiza własna na podstawie: APLOR, KP PZPR Radzyń, sygn. 268.

Warto zadać pytanie, w jaki sposób powstawały wnioski sporządzającego charakterystyki? Jak zdobył potrzebne informacje? Czy rodziły się one w czterech ścianach KP PPR czy też w oparciu o pracę terenową albo rozmowy z zainteresowanymi? To drugie sugerują niektóre opinie (a raczej ich brak), np. „nie wypowiada się”. Oczywiście nie znamy odpowiedzi na te pytania. Niejednoznaczny jest również wpływ tych dokumentów na późniejsze losy milicjantów w okresie permanentnej weryfikacji kadr.

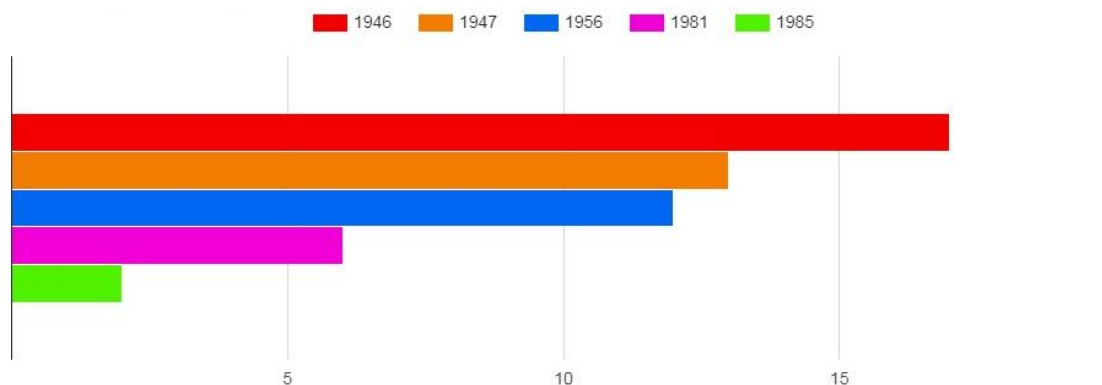
Niezwykle mobilną sytuację kadrową w MO w latach 1945-1947 potwierdzają również życiorysy radzyńskich milicjantów. Aż 41 proc. funkcjonariuszy scharakteryzowanych przez sekretarza KP PPR w styczniu 1946 r. nie służyło już w milicji po 1947 r. Na tą wielkość składają się osoby negatywnie zweryfikowane, ale także te, które zostały zlikwidowane przez podziemie, bądź też zdezerterowały i znalazły się w leśnych oddziałach antykomunistycznych. To ostatnie dotyczyło np. międzyrzeckich funkcjonariuszy Szymona Martyniuka (zob. *Aneks*, poz. 61), Władysława Owsianko (zob. *Aneks*, poz. 74), Franciszka i Stanisława Semeniuków (zob. *Aneks*, poz. 91 i 93), którzy 2 lutego 1946 r. zbiegli z bronią i zasilili szeregi Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość³⁷. Przy czym jedynie Semeniukowie w omawianych dokumentach scharakteryzowani zostali jako niechętnie ustosunkowani do ustroju i ZSRR.

Czy jednak opinia wyrażona w charakterystykach może być jakąś wskazówką dotyczącą późniejszego losu poszczególnych osób? Nic na to nie wskazuje. Co prawda 50 proc. wskazanych jako nieprzejednani wrogowie zarówno ustroju jak i ZSRR znalazło się wkrótce poza służbą, jednak druga połowa pozostała w niej, a najwytrwalsi służyli niemal do końca PRL (1988 r.)³⁸. Z drugiej strony ponad 70 proc. milicjantów określonych jako źle ustosunkowani do Sowietów (co było przecież znaczącym wyznacznikiem w doborze

³⁷ OIPN Lublin, WUSW Lublin, sygn. Lu-036/9, s. 58.

³⁸ Np. Jan Ryszkowski. OIPN Lublin, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Białej Podlaskiej [1975] 1983-1990 (dalej: WUSW Biała Podlaska), sygn. Lu-0237/588. Ogólne wnioski dotyczące dalszych losów funkcjonariuszy MO oparto na analizie Inwentarza IPN.

kadr resortu bezpieczeństwa), pozostało w strukturach MO po 1947 r. i niemal wszyscy przetrwali w służbie okres stalinizmu. Należy więc sądzić, że czystość ideową szeregów milicyjnych uzyskano nie tylko weryfikacją zatrudnienia, ale w takiej samej (jeśli nie większej) mierze tzw. „pierekówką duszy”, znaną z innego odcinka walki ideologicznej.

Wykres 5. Okres służby funkcjonariuszy MO z powiatu radzyńskiego, którzy w 1946 r. zostali scharakteryzowani jako źle ustosunkowani do ZSRR. Analiza własna na podstawie: APLOR, KP PZPR Radzyń, sygn. 268.

Powyższe rozważania są zaledwie przyczynkiem do powojennych dziejów Radzyna Podlaskiego oraz historii MO w powiecie radzyńskim. W masowym odbiorze konkluzje wynikające z analizy omawianych dokumentów mogą być zaskakujące, jednak potwierdzają one jedynie ogólne ówczesne nastawienie społeczeństwa do wschodniego „wyzwoliciele”. Powieliła ona dotychczasową wiedzę dotyczącą milicji i jej kadr. W sposób szczególny pokazuje, że poglądy milicyjnych kadr, nawet kierowniczych, były pochodną społecznych odczuć w stosunku do instalowanego ustroju a przede wszystkim państwowości, która swoją potęgą gwarantowała jego utrzymanie, pomnożoną przez niezwykłą w innych (poza resortem bezpieczeństwa) zawodach nadreprezentację komunistów. Jedynie ideowi komuniści, którzy przeszli ideologiczną szkołę w przedwojennym ruchu komunistycznym czy sowieckiej partyzantce w okresie II wojny światowej, a obecnie byli członkami PPR, byli ucieleśnieniem stróża prawa nowego typu, ale takich było niewielu³⁹. Resztę stanowili przedstawiciele i zwolennicy podziemia antykomunistycznego, wreszcie bezideowi i nieuformowani narodowo i moralnie osobnicy widzący w służbie w milicji sposób na osobistą karierę i społeczny awans. Weryfikacja kadr z lat 1945-1947, której elementem były niewątpliwie analizowane w niniejszym artykule dokumenty, skutecznie wyeliminowała tych pierwszych i najbardziej zdemoralizowane jednostki spośród drugich. Pozostali, bez względu na opinie odnośnie ustroju i ZSRR, podzielane przecież przez większość społeczeństwa, mogła zostać uformowana do pożądanego przez rządzących komunistów postaci.

³⁹ Marcin Zaremba ocenia ich ilość na 8-10 proc, M. Zaremba, op. cit., s. 63.

Aneks

**Milicjanci powiatu radzyńskiego ujęci w „Charakterystyce” ze stycznia 1946 r.
i ich stosunek do ustroju i ZSRR⁴⁰**

L.p.	Imię i nazwisko	Stopień / funkcja	Stosunek							
			do ustroju				do ZSRR			
			dobry	średni	dobry niezbyt	zły / wrogi	dobry	średni	dobry niezbyt	zły / wrogi
1	Biernacki Franciszek	kpr. / z-ca komendanta Post. Misie	x						x	
2	Biernat Zdzisław	szer. / Post. Wohyń	x				x			
3	Bobruk Józef	szer. / Post. Brzozowy Kąt		x				x		
4	Boras Stanisław	plut. / z-ca komendanta powiatowego	x				x			
5	Borowik Feliiks	szer. / Post. Żerocin		x				x		
6	Buhaj Józef	szer. / Post. Brzozowy Kąt	x						x	
7	Byczyk Czesław	szer. / Post. Wohyń		x				x		
8	Cebula Jan	szer. / ?	x				„nie wypowiada się”			
9	Chwalczuk Antoni	plut. / ?	x						x	
10	Chomiuk Zygmunt	kpr. / Post. Międzyrzec			x					x
11	Czapski Władysław	plut. / komendant Post Milanów			x					x
12	Czemierski Marian	szer. / Post. Zahajki	x						x	
13	Dawidek Marian	kpr. / Post. Milanów	x					x		
14	Demianiuk Kazimierz	szer. / Post. Żerocin	x				x			
15	Demiańczuk Karol	kpr. / Post. Kąkolewnica			x					x
16	Dobrowolski Jan	plut. / komendant			x					x

⁴⁰ Opinie wyrażone przez sporządzającego charakterystyki w prezentowanej tabeli zostały przedstawione w podziale na cztery kategorie w obu analizowanych w niniejszym artykule przypadkach, czyli w stosunku funkcjonariuszy MO do powojennego ustroju oraz do Związku Sowieckiego. W każdym z nich te kategorie to stosunek: dobry, średni, niezbyt dobry i zły/wrogi. Opinia chakteryzująca pod tym względem daną osobę została ujęta za pomocą znaczka „x”. APLOR, KP PZPR Radzyń, sygn. 268.

		Post. Suchowola								
17	Domaracki Władysław	kpr. / referent służby śledczej KP				x				x
18	Drzymała Tadeusz	kpr. / Wydział Śledczy	x				x			
19	Dudziński Jan	szer. / Post. Międzyrzec		x					x	
20	Dymicki Władysław	kpr. / ?	x				x			
21	Fabisz Franciszek	plut. / ?	x					x		
22	Frączkiewicz Franciszek	kpr. / Post. Szóstka	x						x	
23	Frydrych Bronisław	kpr. / Post. Jabłoń	x						x	
24	Gadamski Wacław	szer. / Pluton Operacyjny	x						x	
25	Gałecki Aleksander	szer. / Post. Szóstka	x				x			
26	Garski Alfons	plut. / sekretarz kancelarii	x				x			
27	Gil Jan	plut. / Kom. Post. Radzyń	xx ⁴¹				xx			
28	Grzeszczuk Jan	szer. / z-ca komendanta Post. Żerocin			x				x	
29	Haberczuk Stanisław	szer. / ?			x					xx
30	Hajnak Czesław	plut. / Wydział Śledczy	x						x	
31	Hapon Feliks	kpr. / Pluton Operacyjny			x			x		
32	Hurko Jan	szer. / Post. Brzozowy Kąt			x					x
33	Jakubiak Stanisław	szer. / Post. Biała	x				x			
34	Jakubowski Roman	chor. / z-ca komendanta KP ds. polowych			x				x	
35	Jarmoniuk Henryk	kpr. / Referat Gospodarczy	x						x	
36	Jaszewski Wincenty	szer. / Post. Komarówka		x					x	
37	Jerzyna Mieczysław	kpr. / komendant Post. Biała	x				x			
38	Jewiczuk Antoni	sierż. / Post. Międzyrzec			x				x	
39	Kalenik Stanisław	kpr. / ?	x				x			
40	Karpiuk Józef	kpr. / komendant Post. Koma-			x					x

⁴¹ Tak zaznaczono bardzo dobre ustosunkowanie do zagadnień stanowiących przedmiot niniejszej analizy.

		rówka								
41	Kasjaniuk Stefan	kpr. / Post. Komarówka	x						x	
42	Kawęcki Kazimierz	szer. / Post. Misie	x						x	
43	Korniluk Teofil	szer. / Post. Międzyrzec	x						x	
44	Kościaniuk Józef	Szer. / Post. Międzyrzec		x					x	
45	Kowalczuk Antoni	sierz. / komendant Post. Brzozowy Kąt	x						x	
46	Kropieniec Jan	kpr. / Post. Milanów	x					x		
47	Kubik Jan	szer. / Post. Międzyrzec		x				x		
	Kulikowski Ryszard	szer. / Post Szóstka	x					x		
48	Kulikowski Stanisław	szer. / ?	x					x		
49	Kulpa Franciszek	kpr. / Post. Szóstka	x					x		
50	Kurowski Jan	szer. / z-ca komendanta Post. Wohyń	x					x		
51	Kuszewski Józef	szer. / Post. Brzozowy Kąt			x				x	
52	Kuśnieruk Jan	szer. / Post. Zahajki			x				x	
53	Kuźmiuk Jan	szer. / ?	x					x		
54	Lato Henryk	plut. / komendant Post. Międzyrzec	x				x			
55	Lendzion Antoni	? / ?	x				x			
56	Lejba Józef	szer. / ?	x				x			
57	Lipniacki Stanisław	szer. / ?	x				x			
58	Łukasiewicz Franciszek	szer. / ?		x					x	
59	Maksymiuk Franciszek	kpr. / Pluton Operacyjny			x					x
60	Małozuk Sergiusz	plut. / referent służby zewnętrznej	xx				xx			
61	Martyniuk Szymon	szer. / Post. Międzyrzec	x						x	
62	Mazur Stanisław	szer. / ?		„mało się wypowiada”			„mało się wypowiada”			
63	Melaniuk Jan	kpr. / z-ca komendanta Post. Międzyrzec	x				x			
64	Mikitiuk Jan	szer. / Post. Żerocin	x					x		

65	Miszczuk Tadeusz	kpr. / komendant Post. Jabłoń		x						x
66	Mirosław Jan	plut. / Post. Biała			x			x		
67	Myszkowski Jerzy	szer. / Post. Międzyrzec		x					x	
68	Narojek Franciszek	szer. / komendant Post. Kąkolewnica	x						x	
69	Narojek Józef	kpr. / Post. Kąkolewnica	x						x	
70	Ochnio Władysław	kpr. / Post. Milanów	x						x	
71	Ognik Waclaw	szer. / ?	„nie wypowiada się”				„nie wypowiada się”			
72	Oleszczuk Jan	szer. / sekr. Ref. Personalnego	x					x		
73	Osiński Jan	kpr. / Post. Brzozowy Kąt	x						x	
74	Owsianko Władysław	sierż. / referent służby zewnętrznej	x					x		
75	Palica Michał	szer. / Post. Biała			x					x
76	Panas Czesław	szer. / ?	x					x		
77	Pawłowicz Stanisław	kpr. / Post. Misie			x				x	
78	Polak Tadeusz	szer. / ?	x				„mało się wypowiada”			
79	Polisiakiewicz Michał	szer. / Post. Suchowola			x					x
80	Polisiakiewicz Stefan	plut. / Post. Suchowola			x					x
81	Potapczuk Czesław	szer. / ?	x						x	
82	Puła Jan	plut. / ?	x						x	
83	Puła Stanisław	plut. /Pluton Operacyjny	x					x		
84	Radzikowski Ryszard	szer. / Pluton Operacyjny	x				x			
85	Reczko Józef	plut. / ?	x				x			
86	Romaniuk Jan	kpr. / Magistrat Międzyrzec	x					x		
87	Ryszkowski Jan	plut. / Post. Komarówka				x				x
88	Samociuk Hipolit	szer. / Post. Tłuszciec			x					x
89	Samulnik Franciszek	plut. / Pluton Operacyjny			x					x
90	Sekuła Kazimierz	plut. / z-ca komendanta			x					x

		Post. Suchowola								
91	Semeniuk Franciszek	kpr. / Międzyrzec			x				x	
92	Semeniuk Jan	kpr. / Post. Międzyrzec			x				x	
93	Semeniuk Stanisław	kpr. / Post. Międzyrzec			x				x	
94	Sierocki Jan	? / Wydz. Śledczy			x					x
95	Skopiński Edward	sierz. / Pluton Operacyjny				x				x
96	Sobesiak Stefan	szer. / Post. Suchowola			x				x	
97	Steciuk Stanisław	szer. / komendant Post. Żerocin	x						x	
98	Stepaniuk Jan	kpr. / Post. Tłuszciec				x				x
99	Styczyński Konstanty	kpr. / Post. Wohyń	x						x	
100	Szczepaniuk Józef	kpr. / Post. Tłuszciec			x					x
101	Śledź Bronisław	szer. / Post. Zahajki			x					x
102	Tracz Jan	kpr. / Wydział Śledczy	x						x	
103	Warzechowski Stanisław	ppor. / komendant powiatowy	x				x			
104	Welikan Czesław	szer. / komendant Post. Wohyń	x				x			
105	Węgrzyniak Antoni	szer. / Post. Misie	x						x	
106	Wieliczko Jan	szer. / Post. Międzyrzec	x					x		
107	Wilk Jan	kpr. / komendant Post Szóstka	x				x			
108	Wiśniewski Władysław	kpr. / sekretarz Post. Komarówka	x						x	
109	Wojciechowski Stanisław	sierz. / dow. Plutonu Operacyjnego	x						x	
110	Zacharuk Jan	szer. / Żerocin	x				x			
111	Zajac Bolesław	szer. / Post. Biała			x				x	
112	Zakrzewski Henryk	szer. / Post. Międzyrzec		x					x	
113	Zieliński Władysław	st. szer. / Referat Gospodarczy			x				x	

Bibliografia cytowań:

Charczuk W., *Mikołaj Meluch – kat podlaskiego podziemia niepodległościowego 1945-1946*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 7, 2009, s. 167-173.

Gdula P., *Drukarstwo lubelskie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio F, vol. VIII, 2 1953, s. 39-112.

Jakubowski Z., *Milicja Obywatelska 1944-1948*, Warszawa 1988.

Jaremek A., *Aparat ochrony porządku publicznego w powiecie radzyńskim w latach 1944-1948*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 3, 2005, s. 136-143.

Kunert A.K., *„Bijące serce partii”. Dzienniki Personalne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1945-1947*, Warszawa 2001.

Majer P., *Milicja Obywatelska 1944-1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004.

Marzec B., *Mieczysław Moczar*, „Najnowsza historia Polaków. Oblicza PRL”, nr 7, 2007, s. 12.

Pączek T., *Weryfikacja funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej w powiecie słupskim w latach 1945-1949*, [w:] *Między I a IV Rzeczpospolitą. Z dziejów lustracji na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. M. Korybut-Marciniak i P. Majer, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski Olsztyn 2009, s. 167-184.

Romanek J., *Kadra kierownicza radzyńskiej Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w latach 1944-1946*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 10, 2012, s. 67-91.

Zaremba M., *Milicja Oprychów*, „Polityka” nr 47 (2834), 2011, s. 63.